

Budizm'in Çin'e Girişinde İpek Yolunun Önemi ve İşlevi

Doç. Dr. Hammet ARSLAN*

Atıf / ©- Arslan, H.. (2018). Budizm'in Çin'e Girişinde İpek Yolunun Önemi ve İşlevi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 1-21.

Öz- İpek yolu, yaklaşık olarak MÖ 200'lerde Doğu'yu Batı'ya bağlayan antik bir ticaret yolu olarak kurulmuştur. İpek başta olmak üzere Çin'de üretilen ürünler tarihi yol vasıtasıyla Orta Asya'yı aşarak Hint Alt kıtasına, İran'a, Anadolu'ya, Arap ülkelerine ve Avrupa'ya taşınmıştır. İpek yolundaki ticari faaliyetler çağlar boyunca sadece ürün ve eşyaların değil aynı zamanda yeni teknolojilerin, felsefi düşüncelerin, kültürlerin ve dinlerin de taşınmasını sağlamıştır. Bundan ötürü İpek yolu tarih boyunca siyasi, dini ve kültürel etkileşimin merkezi olmuştur. İpek yolundaki ticari etkinlikler neticesinde Budizm farklı kültürlerle ve topluluklarla tanışma fırsatı bulmuştur. İpek yolundaki başlıca ticaret merkezi olan Merv, Buhara ve Semerkand MS II. yüzyıldan itibaren başlıca Budist merkezleri olmuştur. Budizm, tüccarların maddi desteğiyle İpek yolunu kullanarak Çine ve Asya'nın diğer bölgelerine yayılmıştır. Çin topraklarına giren keşişler, Budist kutsal metinlerini Çinceye çevirmişler, Budizm'i yerli Çin halkına anlatmışlardır.

Anahtar sözcükler- İpek Yolu, Budizm, Çin, Orta Asya, ticaret

1. Giriş

Budizm, MÖ VI. yüzyılda Hindistan-Nepal sınırlarında doğan ve yaklaşık seksen yıl yaşayan Siddhartha Gotama Sakyamuni'nin görüşleriyle biçimlenmiş bir dindir. Budizm, Hindistan'da verimli topraklara sahip olan Ganj havzasında gelişmiş, tarih boyunca farklı kültürlerle etkileşim sonucunda kıs-

Makalenin gelişi: 05.04.2018; Yayına kabul tarihi: 12.06.2018

* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi, e-posta: hammet33@gmail.com (ORCID: 0000-0002-4703-9952)

men değişime uğrayarak günümüze kadar ulaşmıştır (Schumann, 2004: 1; Keown, 2003: 45, 310; Parrinder, 1977: 8; Arslan, 2015a: 675-722). Budizm'in ortaya çıktığı dönemde Veda ilahileri Hint toplumunda hâkim kutsal metin, brahminler de hâkim din adamı idi. Bunlara karşı bir hareket olarak gelişen Budizm, kutsal metin kaynaklı kanlı kurban törenlerini ve kast sistemini de reddederek, herkese açık bir din olarak şekillenmiştir.

Budizm Hint alt kıtasında ortaya çıkmış ve kök salmış olmasına rağmen günümüzde doğduğu bölgelerde çok az sayıda taraftarı kalmıştır. Nitekim Budizm'in dünya genelindeki nüfusu dikkate alındığında sadece %1'lik kısmı Hint alt kıtasında yaşamaktadır. Buna karşın, Budizm günümüzde Güney, Güneydoğu Asya, Kuzey, Orta ve Doğu Asya'da yaygın bir din konumundadır. Budizm, kabaca, Güney Budizm'i (Theravada) ve Kuzey Budizm'i (Mahayana) olmak üzere iki mezhebe ayrılmıştır. İlki Sri Lanka, Burma, Tayland, Laos, Kamboçya gibi Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde yaygındır. İkincisi ise Tibet, Moğolistan, Nepal, Çin, Japonya ve Kore'de yayılmıştır. Ayrıca yayılmacı bir karaktere sahip olmasından ötürü dünyanın değişik yerlerinde Budistlere rastlamak mümkündür (Arslan, 2015b: I-II).

Budda'nın ortaya koyduğu inanç sistemi ve uygulamalar Budizm'in ortaya çıktığı ilk andan itibaren Hint toplumunda büyük bir yankı uyandırmıştır. Budda, keşfettiği aydınlanma tekniğini anlatırken etrafında oluşan öğrenci halkası gün geçtikçe genişlemiştir. Budda'nın öğrencileri arasında sadece Hint toplumundan dışlananlar değil, aynı zamanda toplumda önemli konuma sahip ailelere mensup kişiler de yer almıştır. Toplumda hatırı sayılır kişilerin yeni dini kabulü, Budizm'in tanınmasına ve daha hızlı yayılmasına yol açmıştır. Budizm'i benimseyen insanlar bir tercih yapmak durumunda kalmışlardır. Buna göre, dine giren kişi ya her türlü dünyevi yaşamı terk edip keşiş hayatı yaşayacak, ya da kendilerini dine adayan keşişlerin varlığını sürdürmesine maddi destek sağlayacaktır. Bazıları kendini tamamen dinî bir yaşantıya yönelerek keşiş olmayı seğerken, bazıları da bu tercihi yapanlara katkı sağlamayı seğer miştir.

Dini yaşantıyı benimseyen kişi bütün toplumsal bağlılık ve sorumluluklardan uzaklaştığı için varlığını sürdürme konusunda ikinci kategorideki dindarlara muhtaçtır. Keşişin kılık-kıyafet, yeme-içme, barınma gibi bütün ihtiyaçlarını dindarlar karşılar. Keşiş de bunun karşılığında dindarlara Budist öğreti, Budda'nın örnek davranışları, meditasyon uygulamaları ve ahlaki esaslar hakkında bilgiler vererek dindarların manevi ihtiyaçlarını karşılar. Böylece kendi tercihlerini yapan iki grup arasında karşılıklı bir ilişi ortaya çıkar. Buradan anlaşıldığı üzere Budist keşiş ilk tercihi esnasında toplumdan ve toplum-

sal işlevlerden uzaklaşırken, keşişliği sürdürme aşamasında yeniden toplumun içerisine dönmektedir. Keşiş veya dinî cemaat (sangha) insanlardan kopuk biçimde varlığını sürdüremez. Toplum da keşiş olmadan dinî hayatın derinliklerine vakıf olamaz. Bu karşılıklı ilişki dindarların ve keşişlerin birlik, beraberlik vehuzur içerisinde yaşamasına ve Budizm'in uzun yıllar varlığını devam ettirmesine neden olmuştur (Arslan, 2015b: II-III).

Budizm'in dünya genelinde çok geniş bir coğrafyaya yayılmasının başlıca etkeni sangha, yani Budist keşişler topluluğudur. Çünkü Buddha, öğretisini anlatmaya başladığı esnada etrafında toplanan ve keşişliği tercih eden insanlara dört bir yana dağılmalarını ve insanları acı ve ızdıraptan kurtaracak tekniğini tüm insanlığa anlatmalarını istemiştir. Bunu emir kabul eden ilk keşişler, Hint alt kıtasına dağılarak Budist aydınlanma tekniğini yaymaya başlamışlardır. Bu süreçte keşişler Buddha'yı otoriter bir model olarak görmüşlerdir. Buddha'nın ölümünden sonra da keşişler, öğretiyi aynı şekilde değişik coğrafyalarda, farklı insan gruplarına anlatmaya devam etmişlerdir. Bu süreçte Buddha'nın otoritesinin yanına Budist öğretisi (dhamma) ve Budist topluluk (sangha) da eklenmiştir. Bundan sonra keşişler dinin temel esaslarını oluşturan Buddha, Dhamma ve Sangha üçlüsüne bağlı olarak yeni üye kazanma veya dindar kitle edinme faaliyetlerini sürdürmüşler, böylelikle dünyanın dört bir yanına yayılmışlardır (Dhammananda, 1998; Mahathera, 2010; Sangharakshita, 2001; Mizuno, 2003; Burt, 1955; Conze, 1962; Conze, 2008; Harvey, 2000; Keown, 1992; Williams & Tribe, 2000; Conze, 1988; Tachibana, 1994; Arslan, 2015b: III).

Budda, keşiş, keşişe, dindar erkek ve dindar kadından müteşekkil dört unsurlu bir topluluk kurmuştur. Keşiş ve keşişeler kendilerini dine adanmış ve dindarların manevi açıdan gelişmesini sağladılar. Dindarların görevi keşiş ve keşişelerin gereksinimlerini karşılamak ve manastırları yaşatmaktır. Budist keşiş ve tüccarlar henüz Buddha hayatta iken Buddha'nın mesajını yaymak için Hindistan dışına yolculuklar yapmışlardır. Bu olay dünya dinleri dikkate alındığında geniş ölçekli ve organize ilk yayılma faaliyeti kabul edilir. Ticaretle uğraşan kimselerin Kuzeybatı Hindistan'da henüz Buddha hayatta iken Budist öğretiyi yaymaya başladıklarını ifade eden anlatımlar mevcuttur. Baktria/ Baktirya'dan (Belh) Tapassu ve Bhallika isimli iki kardeş Buddha'yı aydınlanmaya ulaşmasından iki ay sonra ziyaret ederler ve onun öğrencisi olurlar. Bu iki kardeş Baktria'ya döndükten sonra oraya tapınak ve manastır inşa etmişlerdir. Ancak bu anlatıyı destekleyebilecek somut veriler söz konusu değildir (Foltz, 2010: 37, 43).

Hindistan'ın Kuzeybatısı İndus nehrinin ve bu nehrin kollarının beslediği verimli toprakları ihtiva etmesinden ötürü değişik kültürlerin buluşma noktası olmuştur. Hint ve İran kültürünün iç içe girdiği bölgeye MÖ 4 ve 3. yüzyılda Helen/Grek kültürü de gelmiştir. Büyük İskender İndus vadisini de içeren bölgeleri MÖ 332-327 yılları arasında kontrolüne almış, buraya valiler atamıştır. Valilerin maiyetindeki Helen vatandaşları beraberlerindeki tanrıları Baktria ve Kandahar'a getirmiştir. Bazıları de yerel tanrıları benimsemişlerdir ki bu durum Besnagar'a diktikleri Vişnu heykelinden anlaşılmaktadır (Harmatta, 1994: 314; Colpe, 1983: 831-833; Foltz, 2010: 43). Grek kral Menander kuzey Hindistan'ı eline geçirdiği zaman oradaki Budistlere şefkat göstermiş ve yardım etmiştir. O, Budizm'i öğrenmek için gayret sarf etmiştir. Onun soruları ve keşiş Nagesana'nın cevaplarından oluşan Platoncu diyalog biçimindeki "Kral Milinda'nın Soruları" isimli kitap, kutsal bir metin haline gelmiştir (Milindapanha, 1890-1894; Horner, 1969; Lamotte, 1988: 419-426; Narain, 1957; Foltz, 2010: 44).

Helenler MÖ 130'larda göçebe bir kavim olan Sakalara yenilmişlerdir. Sakalar da Budizm'i büyük ölçüde özümsemişler ve birçok Budist yazıt bırakmışlardır. Onlardan bir asır sonra Kuzeybatı Hindistan'da etkin bir güç olarak Kuşanlar ortaya çıkmıştır. Kuşanların kısmen Hint-Ari kökenli bir kavim olduğu İpek yolu boyunca uzak doğudan göçerek geldikleri söylenir (Craig, 2007). Onlar Kandahar'a doğru ilerlemişler birinci asrın ortalarında bölgenin kontrolünü ele almışlardır. Böylelikle Hint, İran ve Helen asıllı insanlara hükmetmişlerdir. Oradan Kuzey Hindistan'a ilerlemişlerdir. Böylece Hint altkıtasını Kuzeybatı Hindistan üzerinden İpek Yoluna bağlayan ticaret yolunu kontrol altına almışlardır (Foltz, 2010: 44-45).

2. Maurya Hanedanlığı ve Aşoka'nın Budizm'e Katkısı

Budizm'in kaderi Maurya hanedanlığının (MÖ 322-185) haşmetli hükümdarı Aşoka'nın (MÖ 272-232) Budizm'e girmesiyle ciddi anlamda değişmiştir. Aşoka hâkimiyetini tesis etmek için girdiği savaşlarda akıttığı kanlardan vicdan azabı çekmesinden ötürü, canlılara merhamet gösterilmesini savunan Budizm'e girmiştir. Kuzey Hindistan'ı egemenliğinde bulunduran Aşoka'nın Budizm'i devlet dini ilan etmesiyle birlikte Budizm'in İpek Yoluna naklinde önemli bir aşama kaydedilmiştir (Foltz, 1999: 37-38). Aşoka MÖ III. yüzyılda Hindistan'ın değişik bölgelerine diktirdiği taş kitabelerde Kuzeybatı bölgelerine Budizm'i anlatmak üzere misyonerler gönderdiğini ifade etmektedir. Nitekim takip eden çağlarda Baktria Budistlerin yoğun olarak yaşadığı başlıca yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Çinli Budist gezgin Xuanzang'a göre İslam Baktria

bölgesine gelmeden evvel orada 100 Budist manastırı ve 3000 keşiş vardır. Bu manastırlar tüccarların yaptığı bağışlarla varlığını sürdürmüştür. Ayrıca manastırların bazı arazilere sahip olduğu ve burasının gelirlerinin ihtiyaçların karşılanması için kullanıldığı da belirtilir. Budist keşişler ve onların yaşadığı manastırlar İpek yolundaki ticari faaliyetin geçiş halkalarından birisini oluşturmuşlardır (Foltz, 2010: 43).

Aşoka dönemine kadar Budizm tarihinde Rajagriha ve Vaisali olmak üzere öğretisi ve uygulama konusunda iki konsil düzenlenmiştir. Budist inanç esaslarını tesis etmek için Aşoka döneminde bir başka konsil yapılmış, ancak mezhepler arasındaki ayrılıklar daha da artmıştır (Harvey, 1990: 74; Gomb- rich, 2006: 133; Lamotte, 1988: 274-292; Foltz, 2010: 38).

Maurya İmparatorluğunun yıkılmasından ardından Hint topraklarında Hindu Sunga Hanedanlığı (MÖ 187-78) kontrolü ele geçirmiştir. İlk kralları olan brahmin Puşyamitra Sunga'nın, bazı tarihçilerin iddia ettiği üzere, Budistleri katlettiği ve Brahmanizm'in yeniden canlanması için çaba harcadığı dile getirilir (Barua, 1930: 1-31). Bundan ötürü Budistler Hint topraklarından kaçmak zorunda kalmış, Keşmir, Kandahar, Baktria gibi bölgelere sığınmışlardır. Ancak daha sonra gelen Sunga krallarının Budizm'e merhametli davrandığı belirtilir (Akira, 1993: 223). Sunga hanedanlığı döneminde Brahmanizm ve Budizm Ganj havzasında siyasi ve dini açıdan birbirine üstünlük kurmaya çalışmıştır. Bu yüzden Budizm Baktria bölgesine doğru kaymıştır.

3. Kuşan Hanedanlığı ve Kanişka'nın Budizm'e Katkısı

Maurya İmparatorluğundan sonra Hint topraklarında egemen olan Kuşan Hanedanlığının (MS 30-375) üst düzey idarecileri Budist veya Hindu olmamakla birlikte söz konusu din mensuplarının ticaret ağlarına hakimiyetleri bildiklerinden ötürü onlar aracılığıyla gelecek vergiler nedeniyle söz konusu din mensuplarına hoşgörülü bakmışlardır. Seyyah Budist tüccarlar, ticaret yapmak için gittikleri yerlerden dönerken önemli mallar, fikirler ve teknolojiler getirmekteydi. Şehirler arasında karşılıklı menfaat ilişkisine dayalı bir bağ oluşmuş, tüccar elitler sayesinde Budizm yayılmaya başlamıştır. Böylece Budizm uluslararası bir kimliğe ulaşmıştır. Dolayısıyla Budistlerin yaşadığı bölgeler bir iletişim ağı işlevi görmüştür (Adshead, 1988: 52, 102). Budizm'in uluslararası bağı nedeniyle İmparatorluk çok önemli bir role sahip olmuştur. Kuşan ekonomisi geliştikçe Budizm'de gelişmiştir. Zengin tüccarlar ticari faaliyetlerine yardımcı olmaları için manastırlar inşa etmişlerdir. Bunun yanı sıra Budist kutsal metinlerinin oluşmasına ve Budist sanatının gelişmesine katkı sağlamışlardır (Abe, 1995: 63-106; Elverskog, 2010: 26-27).

Kuşanlar ile Budistler arasındaki karşılıklı ilişki hem Kuşanların hem de Budistlerin kuzeybatı Hindistan'da gelişmesine ve yerleşik hale gelmesine katkı sağlamıştır. Bu dönemde Budist keşişler ve tüccarlar hem ekonomik hem de manevi açıdan yararlarına olacağını düşündüklerinden Çin'e doğru yönelmeye başlamışlardır. Kuzeybatı Hindistan ve Orta Asya'daki olumlu gelişmeler üçüncü yüzyıldan itibaren duraklamaya başlanmıştır (Beaujard, 2005: 421-436). Bunun değişik nedenleri olmakla birlikte başlıca nedeni askeri müdahalelerdir. MS 232'de Kuşanlar kuzeybatı Hindistan'ı ve Orta Asya'yı İran kökenli Sasanî Hanedanlığına (224-651) kaybetmiştir. Ancak onların hâkimiyeti Akhunlardan (408-670) ötürü çok kısa sürmüştür. Akhunlar Hindukuş dağlarının kuzeyini ele geçirmiş; Kotan, Kuça, Aksu ve Kaşgar gibi şehirleri hâkimiyetlerine almışlardır (Gankovsky, 1982: 382). İpek yolunun güney kavisinin geçtiği bölgeyi iki asırdan uzun süre kontrollerinde tutmuşlardır. Hem Sasanîler hem de Akhunlar ticaret yollarını kontrollerine almak için Budistlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelere yönelmişler ve oraları büyük ölçüde ele geçirmişlerdir. Akhunlar geçtikleri bölgeleri yakıp yıkan bir güç olmakla birlikte ticari faaliyetlerin sürekliliğini de sağlamışlardır (Hsüan-chih, 1984: 225-228; Tremblay, 2007: 88). Akhunlar altıncı yüzyılda Sasanîlerden büyük miktarda gümüş transfer ederek ekonomilerini düzeltmeye çalışmışlardır (De La Vaisière, 2005: 111). Ekonomik sıkıntıların ardından bölgeyi Türkler ele geçirmiştir (Golden, 1992: 115-154). Onlardan kısa bir süre sonra da Çinliler ve Arapların bölgeye gelmesiyle 751'de Talas savaşı gerçekleşmiştir (Elverskog, 2010: 27).

Kuşanlar dinlere karşı toleranslı bir tutum takındıkları için onların sikkeleri İran, Hint ve Budist unsurları ihtiva eder. Onlar, İran tanrısı Ardokşo ve Hint tanrısı Şiva'ya özel hürmet gösterirdi (Foltz, 2010: 45; Emmerick, 1987: 401; Harmatta, 1994: 317-318). Kuşanların ikinci kralı Vima, Hindu tanrısı Şiva'nın hayranıydı. O Hint dinlerine olan sempatisini İpek yolu kontrol altına almak için de kullanmıştır. Çünkü o dönemde Hintliler Ceyhun (Oxus) bölgesinde baştanbaşa ticaret yapıyorlardı. Vima'nın halefi I. Kanişka (MS 127-151) İpek Yolu'nun lideri olma idealini sürdürmüştür. Onun torunu II. Kanişka manastırlar (vihara) ve tapınaklar (stupa) inşa ettirerek Budizm'in yayılmasına katkı sağlamıştır. O, üçüncü Budist konsilini Keşmir'de toplamıştır. Bu konsilde orijinal Kandahar lehçesindeki veya Prakrit dilindeki metinlerin Sanskritçe ile yeniden yazılmasına karar verilmiştir. Bu karar Budist kutsal metinleri için dönüm noktası olmuştur. Kanişka'nın kendisinin Budist olup olmadığı kuşkulu olmakla birlikte Budist kaynaklarda onun için ikinci Aşoka ünvanı kullanılır (Foltz, 2010: 45).

Kuşanlar döneminde Buddha insan formunda resmedilmiştir. Kuşanların kontrolünde gelişen Kandahar ekolünde Buddha'nın heykelleri ve büstüyle öne çıkan Budist sanat İpek yolu ve Çin'e yayılmıştır. Birinci asrın sonlarındaki bir heykelde Buddha'nın iki yanında iki boddhisatva durmaktadır. Yanındaki kitabeden anlaşıldığı üzere Buddha öğrencilerine öğretiyi ve liyakatı nakletmektedir (Foltz, 2010: 45-46; Hinüber, 1984: 104). Kuşanlar döneminde Helen ve İran etkisi Mahayana imgelerinin gelişimini etkilemiştir. Kuşan sanatında Buddha'nın en popüler temsili gelecek Buddha Maitreya'dır. Bazı araştırmacılar bu düşüncenin Zerdüştilikteki Saoşyant düşüncesinin bir yansıması olduğunu ifade ederler (Sponberg and Hardacre, 1988: 46). Çin ve Japon Budizminde etkin figürler olan Amitabha ve Avalokiteşvara'nın İran tanrıları Zurvan ve Mitra ile ilişkilendirildiği görülür (Foltz, 2010: 46; Emmerick, 1983: 955-956; Lamotte, 1988: 498-499).

Üçüncü asırdaki Çin Budist kaynaklarında Kuşan topraklarının Budizm'in merkezi olduğu ifade edilir (Litvinsky, 1979: 25). Kuşanlar Budist metinleri anlamak için önce kendi dillerine daha sonra da Orta Asya'daki inanların okuması için Soğd diline çevirmişlerdir. Ancak bu çeviriler mevcut değildir. Var olan Soğdça çeviriler daha sonra Çince metinlerden yapılmıştır. Kuşanlar döneminde, Kuşan başkenti Puskaravati'nin (günümüzde Peşaver yakınındaki Charsadda) yerlisi olan Sutralanka isimli keşiş, bir viharayı bezeyp süslemek için Orta Asya'daki Shash (modern Taşkent) şehrine gitmiştir (Litvinsky, 1949: 25; Foltz, 2010: 46).

4. İpek Yolunda Din ve Ticaret

Realiteye uygun ve dikkat çekici bir isimlendirme kabul edilen "İpek Yolu" sözcüğünü kavramsal anlamda ilk olarak Ferdinand von Richthofen kullanmıştır. Bu sözcük için kendi orijinal dili olan Almanca'da "Seidenstraße" ifadesini kullanmıştır. İpek Yolu tek bir yol olmayıp Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan muhtelif yollar ağıdır (Elisseeff, 2001a: 1-2; Waugh, 2007: 4; Foltz, 2010: 1). İpek yolu, yaklaşık olarak MÖ 200'lerde Doğu'yu Batı'ya bağlayan antik bir ticaret yolu olarak kurulmuştur (Elisseeff, 2001b). MÖ 100'lerde ise Çin'in ticari anlamda genişlemesi ve yeni müşteriler araması neticesinde İpek yolu Orta Asya'yı baştanbaşa geçerek Batı'ya ulaşmıştır (Boulnois, 2005: 66). Böylece İpek başta olmak üzere Çin'de üretilen ürünler Orta Asya'yı aşan tarihi yol vasıtasıyla Hint Alt kıtasına, İran'a, Anadolu'ya, Arap ülkelerine ve Avrupa'ya taşınmıştır (Bentley, 1993: 32-33).

İpek yolundaki ticari faaliyetler çağlar boyunca sadece ürün ve eşyaların değil aynı zamanda yeni teknolojilerin, felsefi düşüncelerin, kültürlerin ve

dinlerin de taşınmasını sağlamıştır. Bundan ötürü İpek yolu tarih boyunca siyasi, dini ve kültürel etkileşimin merkezi olmuştur. İpek yolundaki ticari etkinlikler neticesinde Zerdüştilik, Budizm Hıristiyanlık, Maniheizm ve İslam farklı kültürlerle ve topluluklarla tanışma fırsatı bulmuştur (Foltz, 2010). Özellikle kurumsallaşmış Budist manastırları İpek yolunu kullanan yabancı tüccarlar için dini bir sığınak olmuşlardır (Liu, 2010: 77).

İç Asya'ya yönelik beşeri hareketlilik tarih öncesine kadar gitmektedir. Doğu-Batı arasında dağları aşmak zor olduğundan İpek yolu doğal olarak dağların eteklerinden ilerlemiştir. İpek yolundaki efsanevi şehirleri, egzotik insanları, büyüleyici dağları, korku salan çölleri, uzun yolculukları anlatan kitaplar yazılmış, belgeseller çekilmiş, kongreler düzenlenmiş, seyahat programları yapılmıştır. İpek yolunu tanıma ve keşif için arkeolojik kazılar yapılmış, değişik projeler hazırlanmıştır (Foltz, 2010: 2-3; Kuzmina, 2008).

Doğu-Batı arasındaki ilişkinin başlangıcı Çinli Han İmparatorunun Zhang Qian'ı MÖ 139'da elçi Batı bölgelerine göndermesine dayanır (Torday, 1997: 91). Bundan sonraki yıllarda yolculuklar ticari aktiviteler nedeniyle gerçekleşmiştir. Çinli tüccarlar Takla Makan çölünün etrafından Gansu koridorundan zorlu yolculuklara başlamışlardır. İlerleyen yıllarda yolculuklar artmıştır. Ayrıca günümüzde Fergana olarak bilinen Dayuan'daki atları Çin'e götürme teşebbüsleri olmuştur (Foltz, 2010: 3-4).

Ticaret amacıyla kullanılan yol ağı farklı ırklara mensup insanların kültürlerinin karşılaşmasına da yol açmıştır. Sadece ürünler değil aynı zamanda kılık-kiyafet, yeme-içme, gelenekler, kültürler, inançlar ve düşünceler de taşınmıştır. Bu yüzden günümüzde kullanılan globalizasyon kavramını o dönemlere kadar götürmek mümkündür (Foltz, 2010: 5; Frank and Gills, 1992).

Orta Asya'nın doğu kısımları modern öncesi dönemde dini geleneklerin karışım noktası olmuştur. Doğu Türkistan'daki dini metinler ve boyamaların yanı sıra o bölgelerde yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular muhtelif dinlerin iç içe girdiğini göstermektedir. Bu açıdan Budizm, Zerdüştilik, Nasturi Hıristiyanlık ve Yahudilik ilginç biçimde birbirine karışmıştır. Çünkü burası heteredoks inançlar için uzak bir bölge kabul edilmiştir. Bundan ötürü farklı dinler bir arada yaşamıştır. Bu karışıma senkretik bir isim olarak Maniheizm adı da verilmiştir. Bu çok dinli yapının dünyanın en resmi Müslüman bölgesi haline gelişi Foltz'a göre İpek yolu tarihinin en ilgi çekici yönünü oluşturmaktadır (Foltz, 2010: 7-8; Stein, 1912 & 1987: 194; Margoliouth, 1903: 735-761; Utas, 1968: 123-126).

Bütün tarih boyunca fikirlerin ve teknolojilerin ticaret rotasında yayıldığı gözlemlenmiştir. Tüccarlar da bu gelişmede başrolü oynamışlardır. Tüccarlar sadece ürün satın alıp, aldığı ürünü naklediponu satma işlemiyle meşgul olmamışlardır. Onlar alış veriş yaptıkları toplumu ve yol boyunca geçtikleri milletleri gözlemlemişler, onlarla sosyal ilişkiler kurmuşlar ve orada edindikleri izlenimleri kendi topraklarındaki insanlara aktarmışlardır (Foltz, 2010: 8). Ticari faaliyetlerle donanımlı hale gelen ticaret yollarını tüccarların yanı sıra farklı amaçlar peşinde olan seyyahlar da kullanmıştır. Tüccarlar ve seyyahlar sayesinde dinlerin etkileşimi gerçekleşmiştir. Dolayısıyla İpek yolundaki ticari aktivitelere dini düşünceler de eşlik etmiştir. İpek yolu güzergâhının ortaya çıkışından itibaren tarihsel bir dinamizm içerisinde sürekli bir karşılaşma, gelişim, karşılıklı etkileşim, değişim ve adaptasyon meydana gelmiştir. İpek yolunda etkin olan başlıca dinler Budizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'dır (Foltz, 2010: 8; Arık, 2005).

Dinler bu dünyada doğarlar, gelişirler, farklı geleneklerle etkileşime girerler ve çevreye uyum sağlarlar. Onlar canlı birere organizmadır. Dinler yerleşmek istedikleri toplumlarda kendilerini ifade ederler. Bazen olumlu, bazen de olumsuz durumlarla karşılaşılır. Zaman içerisinde kendi varlıklarını kabul ettirdikleri zaman o bölgede yerleşik bir din haline gelemeye başlarlar. Şayet kendilerini kabul ettirmezlerse o bölgede yok olmaya mahkûmdurlar. Bu olumlu ve olumsuz süreci İpek yolundaki dinlerin gelişim sürecinde görebilmemiz mümkündür. Farklı dini gelenekler kendilerine özgü gelişim seyri yaşamışlar bazıları varlığını sürdürmüş bazıları da yok olmuşlardır (Foltz, 2010: 9).

İpek yolu dinlerin doğuya geçiş sürecinde bir koridordan daha fazla işleve sahip olmuştur. Bu zorlu ve meşakkatli yol dinlerde biçimlendirici ve dönüştürücü ritüeller ortaya çıkarmıştır. Hiçbir din zorlu bir yolculuk sürecinde değişime maruz kalmaksızın varlığını sürdüremez. Bunu Orta Asya ve İpek yolunda gelişne Budizm'de görebiliriz. Nitekim bu bölgelerde var olan Mahayana Budimi'nin gelişmesinde biçimlendirici etkiler söz konusudur. Bu durum Budimin İpek yoluna girmesi ve doğuya intikaliyle alakalıdır. Bir başka örnek olan Maniheizm, Batıda yer altında yaşamak zorunda kalmış gizli bir örgüt iken sekizinci yüzyılda İpek yolunda, Doğu Türkistan'da güçlü bir siyasi yapı haline dönüşmüştür. Yine, heretik/sapkın olduğu gerekçesiyle Bizans topraklarından dışlanan Nasturi Hıristiyanlık Doğu bozkırlarında hayat bulmuştur (Foltz, 2010: 9). Ticari yolların varlığı ve ticari faaliyetlerin sürekliliği kültürel unsurların hareketliliğine yol açmıştır. Kültürün en önemli unsurlarından birisi olan din de bundan hayli etkilenmiştir. Tıpkı yağın yağmurun akacak bir kanal bulması gibi kültürel unsurlar da akışkanlık göstermiştir. Din-ticaret ilişkisi

karşılıklı olarak birbirini güçlendirmiştir. Örneğin Budizm'in yaygınlık kazanması, Budist seremonilerde kullanılan ipeğe olan talebi arttırmıştır. Bu yüzden uzun mesafeli ticari faaliyetler sayesinde Budizm daha uzak noktalara ulaşmış ve bu durum Budizm'in yayılmasını hem kolaylaştırmış (Foltz, 2010: 9-10; Liu, 1998: 68-69) hem de hızlandırmıştır.

5. İpek Yolunda Budizm

Budizm, dünya din tarihinde büyük ölçekli misyon hareketi gerçekleştiren ilk dindir. Budda'nın taraftarlarının oluşturduğu dini topluluğa sangha adı verilir. Sangha keşiş ve keşişelerden oluşur. Bunlar Hindistan dışına yolculuklar yaparak dinleri diğer insanlara tanıtmışlardır. Budizm'in İpek yolu vasıtasıyla Çin'e girişi MS I. yüzyılda Çin İmparatoru Ming (58-75) döneminde başlamıştır. Budizm bu dönemde Orta ve Doğu Asya'ya yayılmıştır. Çinli Budist misyonerler Budizmi yerli Çin halkına anlatmışlar ve bunda başarılı olmuşlardır. Böylece yerel Taoizm ile Budizm'in bir arada yaşatıldığı bir dini yapı oluşmuştur (Jerry H. Bentley, 1993: 16, 69, 73; Foltz, 1999: 37;

https://en.wikipedia.org/wiki/Silk_Road#Transmission_of_Buddhism/07/04/2016).

Budda'nın taraftarlarının sayısı arttıkça onların geçimini temin de zorlaşmıştır. Bu yüzden keşiş ve keşişeler büyük şehirleri tercih etmişlerdir. Genel kabule göre Kuşan hanedanlığı döneminde birinci asrın ortalarından üçüncü asrın ortalarına kadar Budizm İpek yolunu kullanarak Çin'e ve Asya'nın diğer bölgelerine yayılmıştır (Liu, 2010: 42-51). Budist keşişlerle Çinlilerin yoğun biçimde teması Kuşanların Tarım platosunu kontrollerine almalarıyla gerçekleşmiştir. Bu esnada birçok Budist keşiş dinlerini anlatmak için Çin topraklarına girmiştir. Bu keşişler Budist kutsal metinlerini Çinceye çevirmişlerdir. Özellikle Part, Kuşan, Soğd ve Kuça kökenli keşişler bu faaliyette başrol oynamışlardır. Partlı alimler Budist metinlerin Çinceye çevrilmesine katkı sağlamışlardır (Foltz, 1999: 37-58).

Tüccarlar 5 ve 6. yüzyıllarda İpek yolunda özellikle Budizm'in yayılmasında önemli bir rol oynadılar. Tüccarlar Budizm'deki ahlaki ve etik öğretileri diğer dinlere göre daha cazip görmüştür. Bunun sonucunda, tüccarlar İpek yolu boyunca Budist manastırları desteklemişlerdir. Bunun karşılığında Budist keşişler de tüccarlara seyahatleri esnasında güven içerisinde konaklayacakları ve dinlenecekleri yerler göstermişlerdir. Neticede tüccarlar gittikleri yabancı yerlerde Budizm'i anlatmışlar, bu dinin yaşaması için katkı sağlamışlardır (Bentley, 1993: 43-44;

https://en.wikipedia.org/wiki/Silk_Road_transmission_of_Buddhism/30/03/2016). Tüccarlar aynı zamanda değişik topluluklarda Budist manastırların ve cemaatin kurulmasına yardım etmişlerdir. Zamanla bölge kültürü Budizm'e doğru evrilmiştir. Bundan ötürü Budistlerin yaşadığı topluluklar hem ticaret ve konaklamanın hem de eğitim ve kültürün merkezi olmuştur (Bentley, 1993: 48).

6. İpek Yolunda Yayılan Budist Ekoller

Budizm'in birçok ekolü İpek yolunda etkin bir şekilde varlığını göstermiştir. Dharmagupta ve Sarvastivadin bu ekoller arasında en meşhurları kabul edilmektedir. Bu iki ekol genel bir isimlendirme ile Mahayana mezhebi olarak bilinmektedir (Foltz, 1999: 38-39). İpek yolunu baştanbaşa geçen iki Nikaya ekolü vardır: Dharmagupta ve Sarvastivadin. Daha kuşatıcı bir hareket olan Mahayana Orta Asya'da ilk olarak İpek yolunun güney kanadını oluşturan Hotan'a (Khotan) yerleşmiş daha sonra da İpek yolundaki diğer şehirlerde varlığını hissettirmiştir (Foltz, 2010: 39-41; Anderson, 2009;

<http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/6.1/anderson.html/08/04/2016>).

6.1. Mahasaghika

Mahasaghika adı verilen grup Budist cemaat içerisinde ilk ciddi ayrışmayı ortaya çıkarmıştır. Onlar vinaya kurallarına ilave yapılmasına ve arhatın konumunun yüceltilmesine karşı çıkmıştır. Mahasaghika üyeleri bir anda ortaya çıkan sezgiye inanmıştır. Bu düşünce Zen Budizmi'nin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bamyan'daki bir kayanın önyüzüne yapılan yaklaşık 50 m. boyundaki devasa Buddha heykelleri Mahasaghika ekolünün bir ürünüdür. Heykeller Kandahar sanatının klasik harmanlanmış bir tarzını teşkil eder (Foltz, 2010: 40; Morgan, 1997: 43).

6.2. Dharmagupta

Dharmagupta ekolü, miladi birinci asırdaki Kuşan hanedanlığı dönemine kadar İpek yolunda en etkin Budist gruptur. Dharmagupta ekolünün kutsal metinleri, Kuzeybatı Hindistan'da yaygın bir konuşma dili olan Kandahar Prakrit diliyle yazmıştır. Bu metinler Orta Asyalı çevirmenler tarafından Çinceye çevrilmiştir. Bu ekolün yedinci yüzyılda Hindistan'da mensubu kalmamasına rağmen Orta Asya'da az da olsa kalmıştır. Dharmagupta ekolüne göre Buddha, Budist topluluğunun bir parçası değil ondan farklı ve üstündür. Bu anlayışa göre Budist topluluğa değil sadece Buddha'ya sunulan takdimeler fazilet getirir. Ancak bu düşünce ekolün zayıflamasına yol açmıştır. Çünkü Budist

topluluk ancak dindarların bağışları ve yardımlarıyla ayakta kalabilir (Foltz, 2010: 40). Dharmagupta, bir manastır geleneneği silsilesi olarak varlığını Çin, Kore ve Vietnam'da sürdürmektedir.

6.3. Sarvastivadin

Bu ekolün adı olan sarvam asti "her şey vardır" anlamına gelir. Bu yüzden geçmiş, şimdi ve gelecek bir arada bulunur. Theravada ekolüne göre Aşoka tarafından toplanan üçüncü konsilin en büyük başarısı Sarvastivadin'in yok sayılmasıdır. Bu durum, Sarvastivadin ekolünü Hint topraklarından uzaklaşarak Orta Asya'ya iten temel faktör olmuştur. İkinci yüzyılda Dharmagupta Orta Asya'daki yerini Sarvastivadin'e bırakmıştır. Sarvastivadin üyeleri diğer Budist ekollerin aksine kutsal metinlerini Hindu kutsal dili olan Sanskritçe ile yazmıştır. Böylelikle dini metinlere otoriter bir karakter atfetmişlerdir (Foltz, 2010: 40-41). Bu ekol de varlığını Tibet bölgesinde Mulasarvastivadin manastır geleneneği silsilesi olarak sürdürmektedir (Arslan, 2015b: 165-177).

6.4. Mahayana

Kuzeybatı Hindistan'da gelişen Mahayana, sözcük olarak "büyük araç" anlamına gelir. Nepal, Tibet, Moğolistan, Çin, Kore ve Japonya'daki Budistler Mahayana geleneğine mensuptur. M. S. II. yüzyıldan daha gerilere giden herhangi bir delil olmamakla birlikte bu ekolün milattan öncelere kadar gittiği ifade edilmektedir. Mahayana mezhebinin kendine özgü yapısı değişik kültürlerle kolayca adaptasyonuna imkân sağlamış, yayılışını kolaylaştırmış ve Tibet Budizmi, Zen Budizmi, Yogacara gibi değişik ekollerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Conze, 2008: 30; Keown, 2003: 167-168; Conze, 1977: 293; Williams, 2009). Mahayana kendi başına bir ekol olmayıp, yeni kutsal metinleri kabul etmesinden ötürü pan-Budist bir harekettir (Schopen, 1975: 147-181; Harrison, 1995: 56, 67; Noritoshi, 2003: 203-218). Mahayananın, Mahasanghika ekolünden ortaya çıkıp çıkmadığı bilim adamları arasında tartışılmaktadır. Bir başka tartışılmalı husus da Mahayana'nın keşifler arasında mı, yoksa dindarlar arasında mı ortaya çıktığıdır (Foltz, 2010: 41; Shizuka, 1997: 79-113).

Pakistan'nın kuzeyinde bazı Mahayana metinlerine rastlanmakla birlikte esas metinler Orta Asya'da İpek yolu boyunca kompoze edilmiştir. Kültürlerin ve fikirlerin sürekli karışım halinde olduğu bu bölge metinlerin oluşumunu etkilemiştir. Mahayananın popüler bir dini hareket haline gelişini Hindistan dışında gerçekleştirmiştir. Çünkü yeni kültürlerle karşılaşma neticesinde Mahayana tanınır hale gelmiştir (Foltz, 2010: 38-41; Williams, 2009: 277-278). Maha-

yana Budizmi'nin gelişmesiyle Budizm'in gelişmesindeki ilk yönelimi değişmiştir. Bu ekol, maddi zenginlik de dahil olmak üzere fiziki gerçekliğin tanımlanamazlığı üzerinde durur. Aynı zamanda belli bir noktaya kadar maddi arzuların terk edilmesi gerektiğini vurgulamasına rağmen, Liu'ya göre mezhebin takipçileri çoğu zaman bu hususu anlamak istememişlerdir (Liu, 2010: 21).

Mahayana metinlerindeki ayırteci niteliklerden biri de Budda'nın tabiatüstü (lokattara) kabul edilmesidir. Onun ölümü sadece görünümünden ibarettir. Mahayana'ya göre her insan budda tabiatına (tathagatha) sahiptir. budda olmak için çaba harcayan kimseye bodhisattva adı verilir. Mahayana ekolü Buddalara ve bodhisattvalara tanrısal bir konum yüklemiştir. İnananlar yenden doğum çarkından kurtarması için onlara dua ederler. Mahayana hareketi kendi vinaya kurallarını oluşturmamıştır. Keşişler kendi tercih ettikleri nikaya ekolünün kurallarına uyarlar. Çindeki keşişler Sarvastivada ve Dharmagupta ekolünün benimsediği kurallara uyarlar. Bu ekoller zaten İpek yolundaki ilk ekollerdir (Foltz, 2010: 41-42; Williams, 2009: 5).

Budist ekollerinin faaliyetleri önemli bir ekonomik boyutu içerir. Keşiş veya dindar, seyyah Budistler yerli elitlerin dikkatlerini çekmişlerdir. Onlar Budistlerin yolculuk yaptığı bölgelere ulaşabilmek için keşişlerle ve dindarlarla ilişkilerini güçlendirmişlerdir. Bazen onların ikamet edecekleri manastırlar inşa etmişlerdir. Bu manastırlar uluslar arası yolculuk yapan seyyahların ve tüccarların güvenle konakladıkları merkezler olmuşlardır. Konaklayan misafirler de manastıra bağış ve sadaka bırakmışlardır. Budistlerle yolcular arasında karşılıklı olarak gelişen bu ilişki Nasturi Hıristiyanlar, Manihesitler ve Müslümanlar tarafından devam ettirilmiştir. Böylece İpek yolundaki dini aktörler de belirgin hale gelmiştir (Foltz, 2010: 42).

7. Budizm'in Çin'e Varışı ve Yerleşmesi

MÖ 75'lerde Çin'deki Han İmparatorluğu etki sahasını Orta Asya'nın iç kesimlerine kadar geliştirdi. Çinliler İpek yolunun doğu kısmını kontrol ettiği için Batılı tüccarlar ve seyyahlar Çinlilerin kontrolünde olan İpek yolunun doğu kısmını kullanmışlardır. Bu yüzden bir ihtimale göre Budistler Çin'e girişleri milattan önce gerçekleşmiş olabilir. Çin'de Budizm'in varlığına dair ilk net ifadeler Geç dönem Han tarihinde (MS 25-220) rastlanır. Çin valisinin hem Budist hem de Taoist ritüelleri yerine getirdiği ifade edilir. Buna göre Budizm yerel inançlarla karışmaya ve kendisini kabul ettirmeye başlamıştır (Zürcher, 1959: 26-27). Valinin Han İmparatoru Ming'e (MS 24-75) gönderdiği ipek kumaşları, imparator Budist dindarlar (upasaka) ve keşişlerin (samana) yararına kullanılması için geri gönderir. İmparatorun bizzat Hint kökenli terimleri

kullanması Budizm'in o dönemde orada yerleşik bir din olduğunun göstergesi kabul edilir. Aynı yıl İmparator Ming rüyasında "altın adam" görür. Rüya yorumcuları altın adamı Buddha olarak yorumlar. O da Buddha'nın öğrencileri olan Budist keşişlerin aranıp bulunması için Hindistan'a elçiler yollar (Foltz, 2010: 48; https://en.wikipedia.org/wiki/Silk_Road/07/04/2016).

Çin'de Budizm daha ziyade dinin yayılmacı karakterini benimseyen ve bu uğurda çaba harcayan keşişlerin faaliyetleriyle yayılmıştır. Çin kaynaklarındaki ilk Budist misyoner, Parthlı bir keliş olan Az Shigao'dur. O, başkent Luoyang'a 148 yılında varmıştır. O, Budist metinleri sistematik olarak Çinceye çevirmeye başlayan ilk kişidir. Ayrıca Çin'de derin düşünceye dalma (dhyana) yöntemini ilk kez tanıtan da odur (Foltz, 2010: 49-50). Bir diğer Parthlı Budist olan An Xuan 181'de Çin'e gelmiş ve An Shigao'nun çeviri ekibine katılmıştır. O, Mahayana metni Upariproccha'nın çevirisine önemli katkı sağlamıştır. Bu kişiler sayesinde Budizm, başkent Luoyang'da erken tarihlerden itibaren var olmuştur (Foltz, 2010: 50).

İkinci yüzyılın sonlarında Luoyang'da oldukça faal bir çevirmen olan Kuşan kökenli Keşiş Lokaksema, Mahayana'nın Çin'de varoluşunda önemli bir yere sahiptir. Çinceye çevrilen Mahayana metinlerinin büyük çoğunluğunu Lokaksema ve öğrencileri yapmıştır (Harrison, 1987: 68; Harrison, 1993: 135-177; Harrison, 1995: 55). Lokaksema'nın üç Çinli yardımcısından ikisi Taoist idi. Eserlerde senkretizmin izlerini sezme mümkündür (Zürcher, 1959: 35). Lokaksema'a ile irtibat içerisinde olan Hintli ve soğdu çevirmenler de vardı. Bazılarının da An Faxian ve An Faqin gibi Parthlı soyismini taşıdıkları görülür (Foltz, 2010: 50).

İpek yolu'nun kuzey bölgesinde bulunan vaha kenti Kuça (Sincan'da Aksu vilayeti), önemli bir Budist merkezi idi. Budist keşişler Kuça üzerinden Çin'e geçmişlerdir. Atası Hindistan'dan gelmiş Kuça'lı bir Budist keşiş olan Kumarajiva, Mahayana metinlerini Çince'ye çevirmiştir. Kuça bölgesi Sarvastivadin ekolüne bağlı olmasına rağmen Kumarajiva Keşmir'de Mahayana ekolüne göre yetişmiştir. Döndüğünde Kuça'da Mahayana'nın öğretilerini savunmuş ve yaymıştır. 402'de Çin'in başkenti Luoyang'a gelmiş ve ölünceye (412 veya 415) kadar orada kalmıştır. 300'e yakın metni Çinceye çevirmiştir (Foltz, 2010: 50).

Budizm'in Hindistan'dan Çin'de girişinin Himalayaların batı uzantısı olan Karakorum dağlarından Kaşgar ve Tarim havzası üzerinden gerçekleşmiş oradan da Orta Asya'ya gelmiş olabileceği iddiaları vardır. Coğrafi konumun zorluğu, iklimini elverişsizliği, yerleşim yerlerinin azlığı bu iddianın geçer-

liliğini zayıflatmaktadır. Zaten Foltz'a göre bu, abartılı bir düşüncedir. Çünkü Budizm yayılırken yerleşim yerlerinin olduğu ve dağ geçitlerinin olduğu bölgeleri kullanmıştır. Hotan'ın Keşmir'e doğrudan bir bağlantısının olması Karakorum rotasının kullanılmış olabileceğini gösterebilir. Ancak burası kısmi geçişler sağlama imkânına karşın ciddi bir güzergâh olmamıştır. Merv bölgesindeki miladi birinci yüzyıla ait birçok Budist kalıntıya rastlanmıştır. Ayrıca bulunan dilsel kanıtlar Budizm'in ilk önce Hint alt kıtasından Kuzey Batı Hindistan'a, oradan İran krallıklarının kontrolünde olan bölgelere, oradan da İpek yolunu kullanarak Çin'e girdiğini ispatlamaktadır (Foltz, 2010: 50-51; Walter, 1998: 6).

Budizm'in Çin'de yayılmasını siyasi faktörler etkilemiştir. Çinli idareci ve seçkinler sınıfının Budizm'e gönüllü girişi Budizm'in Doğu Asya'da yayılmasına katkı sağlamıştır. Böylelikle Budizm Çin toplumunda yaygın bir din olmaya başlamıştır (Foltz, 2010: 51; Bentley, 1993: 50). Budizm'in İpek yolu vasıtasıyla doğuya intikali yedinci yüzyılda Orta Asya'da İslam'ın yayılmaya başlamasıyla sona ermiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

İpek yolundaki ticari faaliyetler asırlar boyunca sadece ürün ve eşyaların değil aynı zamanda yeni teknolojilerin, felsefi düşüncelerin, kültürlerin ve dinlerin de taşınmasını sağlamıştır. Bundan ötürü İpek yolu tarihsel süreç içerisinde siyasi, dini ve kültürel etkileşimin merkezi olmuştur. İpek yolundaki ticari etkinlikler neticesinde Zerdüştilik, Hıristiyanlık, Maniheizm, Budizm ve İslam farklı kültürlerle ve topluluklarla tanışma fırsatı bulmuştur.

Budizm, dünya din tarihinde büyük ölçekli misyon hareketi gerçekleştiren ilk dindir. Budda'nın öğrencileri Hindistan dışına yolculuklar yaparak dinlerini diğer insanlara tanıtmışlardır. Maurya imparatoru Aşoka'nın Budizm'i devlet dini ilan etmesiyle birlikte Budizm'in İpek yoluna geçişinde önemli aşama kaydedilmiştir. Kuşan hanedanlığı döneminde Budizm, İpek yolunu kullanarak Çin'e ve Asya'nın diğer bölgelerine yayılmıştır. Kuşanların Tarım platosunu kontrollerine almalarıyla Budist keşişlerle Çinlilerin teması yoğunlaşmış böylece birçok Budist keşiş dinlerini anlatmak için Çin topraklarına girmiştir. Bu keşişler, aynı zamanda Budist kutsal metinlerini Çinceye çevirmişlerdir.

Kuzey Batı Hindistan, Orta Asya ve İpek yolunda etkin başlıca Budist ekolü olan Mahayana'nın kutsal metinlerinin bazıları Pakistan'ın kuzeyinde bulunmakla birlikte ekolün başlıca metinlerinin İpek Yolu boyunca kompozit edildiği kabul edilir. İpek yolundaki başlıca ticaret merkezi MS II. yüzyıldan itibaren başlıca Budist merkezleri olmuştur. V ve VI. yüzyıllarda tüccarlar İpek

yolunda özellikle Budizm'in yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Tüccarlar Budizm'deki ahlaki ve etik öğretileri önceki dinlere göre daha cazip görmüştür. Bunun bir sonucu olarak, tüccarlar İpek Yolu boyunca kurulmuş olan Budist manastırları maddi anlamda desteklemişer ve bunun karşılığında Budistler tüccarlara seyahatleri esnasında dinlenecekleri yerler göstermişlerdir. Bundan ötürü Budistlerin yaşadıkları bölgeler hem ticaret ve konaklamanın hem de eğitim ve kültürün merkezi olmuştur. Tüccarlar gittikleri diğer yerlere de Budizm'i götürmüş, değişik toplulukların arasına Budist grupların yerleşmesine yardım etmişlerdir.

Kaynakça

- Abe, S. K., (1995), "Inside the Wonder House: Buddhist Art and the West," Curators of the Buddha: The Study of Buddhism Under Colonialism, ed. Donald S. Lopez, Chicago, University of Chicago Press, ss. 63-106.
- Adshead, S. A. M., (1988), China in World History, London, Macmillan.
- Akira, H., (1993), A History of Indian Buddhism, Trans. by Paul Groner, Delhi, Motilal Banarsidass.
- Anderson, J. A., (2009), China's Southwestern Silk Road in World History, World History Connected, 6.1.
- Arık, D., (2005), Buhara Yahudileri, Ankara, Aziz Andaç Yay.
- Arslan, H., (2015a), "Budizm", Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni (I-X), Ed. Bayram Ali Çetinkaya, İstanbul, İnsan Yayınları, I/675-722.
- Arslan, H., (2015b), Kutsal Metinlere Göre Budizm'de Manastır Hayatı, İzmir, Tibyan Yay.
- Barua, B.M., (1930), "Old Buddhist Shrines at Bodh-Gaya Inscriptions", The Indian Historical Quarterly, Vol. VI, No. 1, March, ss. 1-31.
- Beaujard, P., (2005), "The Indian Ocean in Eurasian and African World-Systems Before the Sixteenth Century," Journal of World History, 16, 4, ss. 421-436.
- Bentley, J., (1993), Old World Encounters: Cross-Cultural Contacts and Exchanges in Pre-Modern Times, New York, Oxford University Press.
- Boulnois, L., (2005), Silk Road: Monks, Warriors & Merchants, Hong Kong, Odyssey Books.

- Burt, E. A., (1955), *The Teachings of the Compassionate Buddha*, New York, Mentor Books.
- Colpe, C., (1983), "Development of Religious Thought", Ed. Ehsan Yarshater, *Cambridge History of Iran*, vol. 3, The Seleucid, Parthian, and Sasanian Periods, Cambridge, Cambridge University Press, ss. 831-833.
- Conze, E., (1962), *Buddhist Thought in India*, London, George & Unwin.
- Conze, E., (1977), "Buddhism: The Mahayana", (Ed. R. C. Zaehner), *The Concise Encyclopedia of Living Faiths*, London, Hutchinson, s. 293-317.
- Conze, E., (1988), *A Short History of Buddhism*, London, Unwin.
- Conze, E., (2008), *Buddhism: A Short History*, Oxford, Oneworld Publications.
- Craig, B., (2007), *The Yuezhi: Origin, Migration and the Conquest of Northern Bactria*, Turnhout, Brepols.
- De La Vaissière, E., (2005), *Sogdian Traders: A History*, Trans. James Ward, Leiden, Brill.
- Dhammananda, K. S., (1998), *What Buddhists Believe*, Sri Lanka, Buddhist Cultural Centre.
- Elisseeff, V., (2001a), "Approaches Old and New to the Silk Roads", *The Silk Roads: Highways of Culture and Commerce*, Ed. Vadime Elisseeff, Oxford, Berghahn Books, ss. 1-2.
- Elisseeff, V., (2001b), *The Silk Roads: Highways of Culture and Commerce*, Oxford, Berghahn Books.
- Emmerick, R. E., (1983), "Buddhism Among Iranian Peoples", *Cambridge History of Iran*, ed. E. Yarshater, vol. 3, Cambridge, Cambridge University Press, ss. 949-964.
- Emmerick, R. E., (1987), "Buddhism in Central Asia", *Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade, New York, Macmillan, vol. 2, s. 401.
- Foltz, R. C., (1999), *Religions of the Silk Road: Overland Trade and Cultural Exchange from Antiquity to the Fifteenth Century*, New York, St Martin's Press.
- Foltz, R., (2010), *Religions of the Silk Road: Premodern Patterns of Globalization*, 2nd. Ed., USA, Palgrave/Macmillan.
- Frank, A. G. and Barry G., eds., (1992), *The World System: From Five Hundred Years to Five Thousand*, London, Routledge.

- Gankovsky, Y. V., vd., (1982), *A History of Afghanistan*, Moscow, Progress Publishers.
- Golden, P. B., (1992), *An Introduction to the History of the Turkic Peoples*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- Gombrich, R., (2006), *Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*, New York, Routledge.
- Harmatta, J., (1994), "Religions in the Kushan Empire," *History of the Civilizations of Central Asia*, Ed. Janos Harmatta, Paris, UNESCO, Vol. 2, ss. 314-318.
- Harrison, P., (1987), "Who Gets to Ride in the Great Vehicle? Self-Image and Identity Among the Followers of the Early Mahayana", *Journal of the International Association of Buddhist Studies*, 10/1, s. 67-90.
- Harrison, P., (1993), "The Earliest Chinese Translations of Mahayana Sutras: Some Notes on the Works of Lokaksema", *Buddhist Studies Review*, 10/2, ss. 135- 177.
- Harrison, P., (1995), "Searching for the Origins of the Mahayana: What Are We Looking For?", *The Eastern Buddhist*, 28/1, ss. 48-59.
- Harvey, P., (1990), *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Harvey, P., (2000), *An Introduction to Buddhist Ethics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Hinüber, O. von, (1984), "Expansion to the North: Afghanistan and Central Asia", *The World of Buddhism*, Eds., Heinz Bechent and Richard Gombrich, London, Thames and Hudson, s.99-107.
- Horner, I. B., (1969), *Milinda's Questions*, (I-II), London, Luzac & Co.
- Hsüan-chih, Y., (1984), *A Record of Buddhist Monasteries in Lo-yang*, Princeton, Princeton University Press.
- Johan E., (2010), *Buddhism and Islam on the Silk Road*, Philadelphia, University of Penn. Press.
- Keown, D., (1992), *The Nature of Buddhist Ethics*, New York, St. Martin's Press.
- Keown, D., (2003), *A Dictionary of Buddhism*, Oxford, Oxford University Press.

- Kuzmina, E., (2008), *The Prehistory of the Silk Road*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Lamotte, E., (1988), *History of Indian Buddhism*, Paris, Peters Press,
- Litvinsky, B. A., (1979), "Buddhism in Central Asia", *Encyclopaedia of Buddhism*, vol. 4, fasc. 1 , ed., G.P. Malalasekera, Colombo, Government of Ceylon, s. 25.
- Liu, X., (1998), *Ancient India and Ancient China: Trade and Religious Exchanges, AD 1-600*, Delhi, Oxford University Press.
- Liu, X., (2010), *The Silk Road in World History*, New York, Oxford University Press.
- Mahathera, N., (2010), *The Buddha and His Teachings*, Kandy, Buddhist Pub. Society.
- Margoliouth, D.S., (1903), "An Early Judeo-Persian Document from Khotan in the Stein Collection, with Other Early Persian Documents", *Journal of the Royal Asiatic Society*, ss. 735-761.
- Milindapanha: *The Questions of King Milinda*, (II vol.), (1890-1894), Trans. by, T. W. Rhys Davids, *Sacred Books of the East*, Vol. XXXV-XXXVI, Ed. F. Max Müller, Oxford, Clarendon Press.
- Mizuno, K., (2003), *Basic Buddhist Concepts*, Trans. by, Charles S. Terry and Richard L. Gage, Tokyo, Kosei Pub..
- Morgan, K. W., (1997), *The Path of the Buddha*, Delhi, Motilal Banarsidass.
- Narain, A.K., (1957), *The Indo-Greeks*, Oxford, Oxford University Press.
- Noritoshi, A., (2003), "Towards a New Working Hypothesis on the Origin of Mahayana Buddhism", *The Eastern Buddhist*, 35/1-2, ss. 203-218.
- Parrinder, G., (1977), *The Wisdom of the Early Buddhists*, London, Sheldon Press.
- Sangharakshita, B., (2001), *A Survey of Buddhism: Its Doctrines and Methods Through the Ages*, Delhi, Motilal Banarsidass Pub.
- Schopen, G., (1975), "Notes on the Cult of the Book in Mahayana," *Indo-Iranian Journal*, 17/3-4, ss. 147-181
- Schumann, H. W., (2004), *The Historical Buddha: The Times, Life and Teachings of the Founder of Buddhism*, Trans. by, M. O'C. Walshe, Delhi, Motilal Banarsidass.

- Shizuka, S., (1997), "A Study on the Origin of Mahayana Buddhism", *The Eastern Buddhist*, 30/1, ss. 79-113.
- Sponberg, A. and H. Hardacre, eds., (1988), *Maitreya: The Future Buddha*, Princeton, Princeton University Press.
- Stein, A., (1912, 1987), *The Ruins of Desert Cathay*, 2 vol., New York, Dover.
- Tachibana, S., (1994), *Ethics of Buddhism*, Great Britain, Curzon Press.
- Torday, L., (1997), *Mounted Archers: The Beginnings of Central Asian History*, Durham, Durham Academic Press.
- Tremblay, X., (2007), "The Spread of Buddhism in Serindia: Buddhism Among Iranians, Tocharians, and Turks Before the 13th Century", *The Spread of Buddhism*, ed. Ann Heirman and Stephen P. Bumbacher, Leiden, Brill, s. 88.
- Utas, B., (1968), "The Jewish-Persian Fragment from Dandan-Uiliq," *Orientalia Suecana*, 17, ss. 123-126.
- Walter, M. N., (1998), "Buddhism in Western Central Asia", *American Historical Association Annual Conference*, Seattle, s. 1-7.
- Waugh, D., (2007), "Richthofen's "Silk Roads": Toward the Archaeology of a Concept", *The Silk Road*, Vol. 5, Number 1, Summer, s. 4
- Williams, P. & A. Tribe, (2000), *Buddhist Thought: A Complete Introduction to the Indian Tradition*, London, Routledge.
- Williams, P., (2009), *Mahayana Buddhism: The Doctrinal Foundations*, 2nd. ed., London, Routledge.
- Zürcher, E., (1959), *The Buddhist Conquest of China*, Leiden, Brill.

İnternet Kaynakları

- <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/6.1/anderson.html/08/04/2016>.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Silk_Road#Transmission_of_Buddhism/07/04/2016
- https://en.wikipedia.org/wiki/Silk_Road/07/04/2016.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Silk_Road_transmission_of_Buddhism/30/03/2016.

The Importance and Function of the Silk Road in the Entrance of Buddhism into China

Citation / ©- Arslan, H. (2018). The Importance and Function of the Silk Road in the Entrance of Buddhism into China, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 18 (1), 1-21.

Abstract- *The Silk Road was established as an ancient trade route connecting the East to the West in about 200 BC. Many kinds of products which produced in China, mainly Silk, have moved passing the historical route throughout Central Asia to the Indian subcontinent, Iran, Anatolia, Arab countries and Europe. The commercial activities on the silk road have enabled not only products and goods but also new technologies, philosophical thoughts, cultures and religions to be carried along during the ages. That is why the Silk Road has been a center of political, religious and cultural interaction throughout history. As a result of the commercial activities on the Silk Road, Buddhism has found the opportunity to meet with different cultures and communities. Merv, Bukhara and Samarkand, the main commercial center on the Silk Road, has been a major Buddhist center since the 2nd century. Buddhism spread to other regions of China and Asia using the Silk Road, with the financial support of the merchants. The monks who entered the Chinese lands translated Buddhist scriptures into Chinese, describing Buddhism to the native Chinese people.*

Keywords- *Silk road, Buddhism, China, Central Asia, trade*